

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17785131>

AFORIZMLARNING SHAKILLANISHI VA LINGVOMADANIY TAHLILI

Baxadirova Dildora Azodovna

TDSHU, "G'arb tillari" kafedrası, katta o'qituvchisi.

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada aforizmlar tarixi va ularning til va nutq madaniyati masalalari lingvistik nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Maqolada turli davrlarda o'z aforizmlari bilan ijod qilgan hamda Navoiy ijodida aforizmlarning xususiyatlari hamda ularning badiiy ifoda vositasi sifatidagi roli o'rganiladi. Shuningdek, gazallardagi ma'nolarning o'zaro uyg'unligi va nutq madaniyatiga ta'siri, tilning go'zalligi va estetikasi ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari Navoiy asarlarining til madaniyati va lingvamadaniy jihatdan boy va mukammal ekanligini tasdiqlaydi hamda o'zbek tilshunosligi va adabiyotshunoslik sohalariga yangi qarashlar olib kiradi.

Kalit so'zlar: *aforizm, lingvistika, adabiyotshunoslik, falsafa va kognitiv fanlar, lingvomadaniy tahlil.*

ABSTRACT

This article analyzes the history of aphorisms and their relation to issues of language and speech culture from a linguistic perspective. It examines the characteristics of aphorisms created during different historical periods, as well as their features in the works of Navoiy and their role as a means of artistic expression. In addition, the article reveals the harmony of meanings in ghazals, their influence on speech culture, and the beauty and aesthetics of language. The research findings confirm that Navoiy's works are rich and highly developed in terms of language culture and linguocultural aspects, and they introduce new perspectives to Uzbek linguistics and literary studies.

Keywords: *aphorism, linguistics, literary studies, philosophy and cognitive sciences, linguocultural analysis.*

KIRISH

Aforizm (yunoncha: *aphorismos* – "aniq ta'rif", "qisqa jumla") umumiy falsafiy-axloqiy yoki hayotiy haqiqatni qisqa, ixcham va ta'sirchan shaklda ifodalovchi pishiq nutq birligidir [1]. Bu atama dastlab Gippokratning tibbiyotga oid qisqa va aniq ta'riflari bilan bog'liq holda qo'llanilgan bo'lib, keyinchalik keng ma'noda har qanday

hikmatli, chuqur ma'noli va umumlashma fikrni ifodalovchi jummalarga nisbatan ishlatila boshlagan [2]. Aforizm nafaqat shaklan qisqa, balki mazmunan teran va mantiqan tugallangan bo'lishi bilan ajralib turadi. U shaxsiy kuzatuv, tajriba yoki falsafiy mushohada natijasida yuzaga kelib, ko'pincha kutilmagan xulosalar, o'tkir mulohazalar yoki paradoksal fikrlarni o'zida mujassam etadi. Aforizmlar insoniyatning ko'p asrlik hayotiy tajribasi, donoligi va kuzatuvlari mahsuli bo'lib, ularda xalqning tafakkur tarzi, dunyoqarashi, milliy o'ziga xosligi va madaniy qadriyatlari o'z aksini topadi.

Sharq falsafasi va adabiyotida aforizmlar, hikmatlar va maqollar alohida o'rin tutgan. *Konfutsiyning* (miloddan avvalgi VI-V asrlar) "Analektlar" asari asosan uning shogirdlari tomonidan qayd etilgan hikmatli so'zlardan iborat. Uning ta'limoti – axloq, jamiyat va davlat boshqaruvi prinsiplari aforistik shaklda ifodalangan bo'lib, Xitoy madaniyati va tafakkuriga ulkan ta'sir ko'rsatgan. *Lao-Szining* (miloddan avvalgi VI asr) "Dao De Szin" asari ham qisqa va chuqur falsafiy fikrlarga boy. Unda Dao (tabiiy yo'l) haqidagi g'oyalar allegorik va aforistik uslubda bayon qilingan. Islom madaniyatida *Hadislar* (Muhammad payg'ambarning so'zlari va harakatlari) ham o'zining aforistik xarakteri bilan ajralib turadi. Bu hikmatlar musulmon olamida axloqiy va diniy qoidalar manbai bo'lib xizmat qiladi [2].

Alisher Navoiy ijodi turkiy adabiyotning badiiy va ma'naviy taraqqiyotida alohida o'rin tutadi. Uning asarlarida insoniy fazilatlar, axloqiy qadriyatlar, ilm-ma'rifat va tasavvufiy qarashlar chuqur falsafiy mazmunda ifodalangan. Navoiy fikrining eng ixcham va rang-barang ko'rinishlaridan biri bu — aforizmlardir. Shoirning hikmatlari nafaqat badiiy tafakkur mahsuli, balki xalq donishmandligining yangicha talqini sifatida namoyon bo'ladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYASI.

Qadimgi davrlarda aforizmlar asosan falsafiy, diniy va axloqiy ta'limotlarning markaziy qismi sifatida shakllangan. Ular murakkab g'oyalarni oddiy va esda qolarli shaklda ifodalash vositasi bo'lib xizmat qilgan. Aforizm atamasining o'zi qadimgi Yunonistondan kelib chiqqan. *Gierekrat (Hippokrat)* o'zining tibbiyotga oid asarlarini "Aforizmlar" deb nomlagan. Uning mashhur "Hayot qisqa, san'at uzoq, imkoniyat o'tkinchi, tajriba xavfli, hukm qiyin" ("*Ars longa, vita brevis*") iborasi nafaqat tibbiyot, balki falsafaning ham umumiy tamoyiliga aylangan. *Suqrot, Platon va Aristotel* kabi faylasuflar o'z g'oyalarni qisqa, ta'sirchan iboralar orqali bayon etishga moyil bo'lishgan. Masalan, Suqrotning "*O'zingni bil!*" ("*Know thyself!*") degan hikmati falsafiy tafakkurning asosiy yo'nalishlaridan biriga aylangan [1].

Zamonaviy lingvistika, adabiyotshunoslik, falsafa va kognitiv fanlar aforizmlarni chuqurroq, tizimli ravishda tahlil qiladi. Ular aforizmlarning tuzilishi, funksiyalari, psixologik ta'siri va madaniy o'rni kabi jihatlariga e'tibor qaratishadi. amonaviy

lingvistlar aforizmlarning sintaktik va semantik tuzilishini o'rganadilar. Ular aforizmlarning ixchamligi, metaforikligi va turli xil stilistik vositalardan foydalanishi ularning ta'sirchanligini qanday oshirishini tahlil qiladi. V. A. Maslova kabi rus olimlari aforizmlarni matnning lingvokulturologik birligi sifatida ko'rib chiqib, ularning milliy madaniyatni aks ettirishdagi rolini o'rganadi. Ular aforizmlardagi verbal va neverbal ma'lumotlarning o'zaro bog'liqligini ta'kidlaydi [3]. Kognitiv lingvistika aforizmlarning inson miyasida qanday qayta ishlanishini, ularning tushunchalarni shakllantirish va saqlashdagi rolini tadqiq etadi. Aforizmlarning qisqa va mazmunli ekanligi ularni yodda saqlashni osonlashtiradi va miya tomonidan tez hazm qilinishiga yordam beradi. J. Lakoff va M. Jonsonning metafora nazariyasi aforizmlarning ma'no yaratish jarayonini tushuntirishda muhim ahamiyatga ega, chunki ko'plab aforizmlar kognitiv metaforalarga asoslangan [4].

Navoiy ijodida aforizmlar eng avvalo *nasriy hikmatlar* jamlangan "Mahbub ul-qulub" asarida katta o'rin egallaydi. Bu asarda shoir jamiyat tabaqalari, inson fazilatlari, odob-axloq me'yorlari haqida qisqa, lo'nda, ammo chuqur ma'noga ega bo'lgan fikrlar bildiradi [5]. Har bir faslning yakunida berilgan umumiy xulosalar aforistik uslubda yozilgan bo'lib, ularning aksariyati xalq maqollariga yaqin ohangda jaranglaydi.

Aforizmlarning keng aks etgan ikkinchi manbasi bu "Xamsa" dostonlaridir. "Hayrat ul-abror", "Saddi Iskandariy", "Sab' ai Sayyor" kabi dostonlarda shoir syujet rivojidan tashqari alohida pand-nasihati baytlarini beradi. Bu baytlar davlat boshqaruvi, odil podshoh ideali, ilmning qadri, insoniy burch kabi mavzularda chuqur falsafiy umumlashmalarni o'z ichiga oladi [6]. Bundan tashqari, Navoiy g'azallarida ham aforistik baytlar ko'p uchraydi. G'azalning ixcham shakli shoirni mazmunning siqiligi va badiiy yetukligiga undagan. Shu bois muhabbat, vafodorlik, sabr-toqat, nafsni tiyish, ma'rifat kabi mavzularda Navoiy ko'plab hikmatli satrlar yaratgan. Masalan, "Til — dilning tarjimoni" kabi jumlar aynan g'azallardan ommalashgan [7].

Shuningdek, tasavvufiy manbalar, xususan "Nasoyim ul-muhabbat" da ruhiy kamolot, muruvvat va tariqat ahlining hikmatlari berilgan bo'lsa-da, Navoiy ularni o'z tafakkuri bilan boyitadi va qimmatli aforizmik fikrlarga aylantiradi [8].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Aforizmlarning shakllanish jarayoni uzoq va murakkab bo'lib, bir necha asosiy omillar ta'sirida kechadi:

Xalq og'zaki ijodi va folklor an'analari: Aforizmlarning dastlabki manbalari ertaklar, afsonalar, dostonlar, maqollar va matallar kabi og'zaki ijod namunalari uchraydi. Unda xalqning kundalik hayotiy tajribalari, ijtimoiy munosabatlari va axloqiy me'yorlari umumlashtirilgan holda ifodalanadi. Ko'plab maqollar va matallar vaqt o'tishi bilan aforizm darajasiga ko'tarilib, mustaqil hikmatli iboralarga aylangan.

Adabiy meros va mutafakkirlar ijodi: Buyuk mutafakkirlar, shoirlar va yozuvchilar ijodida aforizmlarning shakllanishi va rivojlanishi muhim o‘rin tutadi. Ular o‘z asarlarida inson hayotining turli jabhalarini tahlil qilib, chuqur falsafiy va ijtimoiy g‘oyalarni qisqa va ta’sirchan shaklda ifodalaydilar. Sharq adabiyotida Alisher Navoiy, Abdurahmon Jomiy, Sa’diy Sheroziy, Firdavsiy kabi daholar ijodida sermazmun aforizmlar ko‘plab uchraydi. Masalan, Navoiyning "Bilmaganni so‘rab o‘rgangan olim, orlanib so‘ramagan o‘ziga zolim" kabi hikmatlari bunga yaqqol misol bo‘la oladi.

Falsafiy va diniy ta’limotlar: Falsafiy tizimlar va diniy ta’limotlar ham aforizmlarning shakllanishida muhim rol o‘ynaydi. Ularda inson, tabiat, jamiyat va koinot haqidagi fundamental g‘oyalar umumlashtirilib, qisqa va yodda qolarli formulalarda beriladi. Masalan, islom falsafasidagi hikmatlar, sufizm ta’limotidagi irfoniy g‘oyalar aforistik shaklda bayon etilgan.

Ijtimoiy-siyosiy hodisalar va tarixiy shaxslar: Jamiyatdagi muhim o‘zgarishlar, siyosiy jarayonlar va tarixiy shaxslarning nutqlari ham aforizmlar paydo bo‘lishiga sabab bo‘ladi. Liderlarning mashhur iboralari, inqilobiy chaqiriqlar yoki jamiyatdagi keskin o‘zgarishlarni ifodalovchi qisqa jumlar tezda aforizmga aylanib, xalq orasida keng tarqalishi mumkin.

Aforizmlarning **lingvistik xususiyatlari** ularning ixchamligi, sig‘imliliigi va stilistik jozibadorligi bilan belgilanadi:

- **Qisqalik va sig‘imlilik:** Aforizmlar minimal lingvistik vositalar orqali maksimal darajada ma’no yetkazishga intiladi. Bu ularning tez esda qolishini va keng tarqalishini ta’minlaydi. Masalan, Alisher Navoiyning "Ilm ko‘p, umr oz" kabi hikmatlari o‘zida butun bir falsafiy kontsepsiyani mujassam etadi.

- **Metaforiklik va obrazlilik:** Ko‘plab aforizmlar metafora, metonimiya, personifikatsiya, o‘xshatish kabi badiiy tasvir vositalaridan foydalanadi. Bu ularning ekspressivligini oshiradi va o‘quvchida chuqur hissiy taassurot qoldiradi [3]. Masalan, "Qalam — g‘am sharhi" iborasi qalamning fikr ifodalashdagi qudratini obrazli tarzda ko‘rsatadi.

- **Ritmiklik va ohangdorlik:** Ayniqsa, she’riy shakldagi aforizmlar (masalan, ruboiylar, g‘azal parchalari) o‘ziga xos ritm va ohangga ega bo‘ladi. Bu ularning matniy estetikasi va esda qoluvchanligini kuchaytiradi.

- **Grammatik ixchamlik:** Aforizmlarda ko‘pincha grammatik konstruksiyalar soddalashtiriladi, ba’zan ega yoki kesim tushirib qoldiriladi, bu esa fikrning tez va aniq yetib borishiga xizmat qiladi.

Aforizm, hikmatli so‘z va maqol tushunchalari o‘zaro yaqin bo‘lsa-da, ularning o‘ziga xos farqlari mavjud. **Maqol** ko‘proq xalq og‘zaki ijodi mahsuli bo‘lib, ko‘pchilik tomonidan tan olingan va sinovdan o‘tgan umumiy haqiqatni ifodalaydi

("Oz-ozdan o'rganib dono bo'lur, qatra-qatra yig'ilib daryo bo'lur"). **Hikmatli so'z** esa muallifi ma'lum bo'lgan, chuqur ma'noli jumladir, aforizmdan farqli o'laroq, u har doim ham shaklan o'ta qisqa va qat'iy bo'lmasligi mumkin. **Aforizm** esa muallifi ma'lum bo'lgan, ayniqsa, faylasuf, yozuvchi, siyosatchi yoki mutafakkirlar tomonidan aytilgan, o'tkir, ixcham va obrazli fikr ifodasidir. Alisher Navoiyning "hikmatli so'zlari" deganda, uning ijodidan olingan va aforizm xususiyatlariga ega bo'lgan qisqa, chuqur ma'noli jumlar tushuniladi.

Aforizmlarning **lingvomadaniy tahlili** ularning tilshunoslik va madaniyatshunoslik nuqtai nazaridan o'rganishni nazarda tutadi. Bu tahlil aforizmlarda milliy qadriyatlar, urf-odatlar, dunyoqarash va tilning o'ziga xos xususiyatlari qanday aks etishini ochib beradi.

• **Milliy mentalitet va dunyoqarashning aks etishi:** Aforizmlar har bir xalqning o'ziga xos tafakkur tarzini, milliy mentalitetini va dunyoqarashini yorqin ifodalaydi. Ular orqali xalqning hayotga, insonlarga, tabiatga bo'lgan munosabati, yaxshilik va yomonlik, adolat va adolatsizlik haqidagi tasavvurlari namoyon bo'ladi. Masalan, o'zbek aforizmlarida mehmondo'stlik, sabr-qanoat, ota-onaga hurmat kabi qadriyatlar tez-tez uchraydi.

• **Tilning obrazliliigi va ekspressivligi:** Aforizmlar tilning obrazli va ekspressiv imkoniyatlaridan keng foydalanadi. Ularda metafora, metonimiya, sinekdoxa, o'xshatish, mubolag'a kabi badiiy san'atlar qo'llanilib, fikrni yanada ta'sirchan va yodda qolarli qilishga xizmat qiladi. Tilning ixchamligi va mazmun boyligi aforizmlarni estetik jihatdan jozibador qiladi.

• **Madaniy qadriyatlar va stereotiplar:** Aforizmlarda muayyan madaniy guruhga xos qadriyatlar, urf-odatlar, marosimlar va hatto stereotiplar ham aks etishi mumkin. Bu aforizmlarni tarjima qilishda yoki boshqa madaniy kontekstda tushuntirishda ba'zi qiyinchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin, chunki ularning ma'nosi madaniy bog'liqlikni talab qiladi.

• **Ijtimoiy-axloqiy me'yorlar:** Aforizmlar jamiyatda qabul qilingan ijtimoiy-axloqiy me'yorlar va qoidalarni targ'ib qiladi. Ular insonlarni to'g'ri yo'lga boshlaydi, ularga yaxshilik qilishga, ezgulikka intilishga undaydi. Bu jihatdan aforizmlar tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lib, avlodlarga hikmatli tajribani yetkazish vositasi bo'lib xizmat qiladi.

Aforizmlar insoniyat madaniy merosining ajralmas qismi bo'lib, ularda til va madaniyat o'zaro chambarchas bog'lanadi. Ularning shakllanishi uzoq tarixiy jarayonlar, turli manbalar va omillar ta'sirida kechgan bo'lsa, lingvomadaniy tahlil aforizmlarning chuqur ma'no qatlamlarini, ularda aks etgan milliy o'ziga xoslikni va tilning badiiy-ekspressiv imkoniyatlarini ochib beradi. Aforizmlarni o'rganish til va madaniyatning o'zaro aloqasini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Alisher Navoiy turkiy adabiyotning yorqin siymosi sifatida nafaqat yirik epik asarlar, balki chuqur ma'naviy-axloqiy mazmunga ega bo'lgan aforizmlar yaratgan ijodkordir. Uning she'riy va nasriy merosi hikmatlar, pand-nasihatlar, hayotiy kuzatishlar hamda axloqiy prinsiplar bilan boy bo'lib, ular asarlarining badiiy qiymatini yanada oshiradi.

Navoiy asarlaridagi aforizmlar:

- xalq donishmandligi bilan bog'langan;
- hayot, adolat, muhabbat, do'stlik, vatanparvarlik, ilm va ma'rifatga oid universal g'oyalarni ifodalagan;
- qisqa, lo'nda, yodda qoladigan shaklda berilgan hikmatlar sifatida tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi.

Ular shoirning umumlashma fikrlari, falsafiy qarashlari va hayotiy tajribalarining ixcham ifodasidir. Navoiy asarlarida aforizmlar nafaqat badiiy bezak, balki g'oyaviy-ma'naviy mazmunni chuqurlashtiruvchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Aforizmlar ayniqsa quyidagi asarlarda ko'p uchraydi:

- **“Mahbub ul-qulub”** – nasriy hikmatlar, pand-nasihatlar, ijtimoiy-siyosiy fikrlar.
- **“Xamsa”** dostonlari – epik syujet ichida berilgan umumlashma fikrlar.
- **G'azallar** – muhabbat, axloq, ruhiy kamolotga oid hikmatli misralar.
- **“Nasoyim ul-muhabbat”** – tasavvufiy hikmatlar.
- **“Hikmatli so'zlar”** – to'plamlar.

Alisher Navoiy ijodida aforizmlar o'ta muhim o'rin egallaydi. Ular shoirning dunyoqarashi, axloqiy-falsafiy qarashlari, ma'naviy merosining eng ixcham va mazmunli shaklidir. Aforizmlar Navoiy asarlariga badiiy joziba bag'ishlaydi, o'quvchini fikrlashga undaydi va uning merosini avloddan avlodga yetkazishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA

Zamonaviy tadqiqotchilar aforizmlarning madaniyatlararo kommunikatsiyadagi o'rnini ham tahlil qiladi. Aforizmlar bir madaniyatdan ikkinchisiga o'tganda qanday o'zgarishlarga uchrashi, ularning ma'no nuanslari va madaniy kontekstining saqlanishi yoki yo'qolishi o'rganiladi. Shu bilan birga, aforizmlar orqali jamiyatning qadriyatlarini, axloqiy me'yorlari va ijtimoiy normalari avloddan avlodga qanday uzatilishi ham tahlil qilinadi. Aforizmlarning shaxs psixologiyasiga ta'siri, motivatsiya va xulq-atvorni shakllantirishdagi roli ham o'rganiladi. Aforizmlar ko'pincha shaxsiy rivojlanish, liderlik va omma oldida so'zlash san'atida qo'llaniladi, chunki ular chuqur ta'sir ko'rsatish qobiliyatiga ega. Sotsiologik jihatdan esa aforizmlar ijtimoiy guruhlarining umumiy qadriyatlarini mustahkamlash, ularning o'ziga xosligini ifodalash vositasi sifatida ko'riladi.

Alisher Navoiy — o‘zbek adabiyotining buyuk namoyandalaridan biri, shuningdek, turkiy she‘riyatning asoschisi sifatida tanilgan. Uning ijodida aforizmlar muhim rol o‘ynaydi. Aforizmlar — qisqa, lekin mazmunli ifodalar bo‘lib, ular ko‘pincha teran fikrlarni yoki hayot tajribasini aks ettiradi. Alisher Navoiy ijodi turkiy adabiyotning badiiy va ma‘naviy taraqqiyotida alohida o‘rin tutadi. Uning asarlarida insoniy fazilatlar, axloqiy qadriyatlar, ilm-ma‘rifat va tasavvufiy qarashlar chuqur falsafiy mazmunda ifodalangan. Navoiy fikrining eng ixcham va rang-barang ko‘rinishlaridan biri bu — aforizmlardir. Shoirning hikmatlari nafaqat badiiy tafakkur mahsuli, balki xalq donishmandligining yangicha talqini sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu maqolada aforizmlarning Alisher Navoiy ijodida qaysi janrlarda va qanday badiiy shakllarda keng aks etgani yoritiladi.

Aforizmlarning o‘rni va qo‘llanishi

1. **Falsafiy fikrlar:** Navoiy aforizmlari ko‘pincha hayot, o‘lim, sevgi, do‘stlik va insoniyat haqidagi falsafiy fikrlarni o‘z ichiga oladi. Ular o‘quvchini chuqur mulohazalarga undaydi.

2. **O‘rnak olish:** Aforizmlar insonlar uchun o‘rnak sifatida xizmat qiladi. Ular hayotiy saboqlarni o‘z ichiga oladi va odamlarni to‘g‘ri yo‘lni tanlashga undaydi.

3. **Til va uslub:** Navoiy aforizmlari o‘zining go‘zalligi va qulayligi bilan ajralib turadi. Ular ko‘pincha she‘riy shaklda keltiriladi va o‘ziga xos uslubga ega.

4. **Tarbiya va ma‘naviyat:** Aforizmlar tarbiyaviy maqsadlarda qo‘llaniladi. Ular yosh avlodni ma‘naviy jihatdan tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega.

5. **Ijtimoiy masalalar:** Navoiy aforizmlari ijtimoiy adolat, tenglik va inson huquqlari kabi mavzularni ham qamrab oladi. Ular orqali Navoiy jamiyatdagi muammolarga o‘z munosabatini bildirishga harakat qiladi.

Misollar

Navoiy ijodida quyidagi aforizmlar mavjud:

- "Insonni inson qiluvchi — uning aqlidir."
- "Har bir ishni boshlash uchun, avvalo, niyat qilish zarur."

Bu aforizmlar qisqa, lekin ularning ichida katta ma‘no va hayotiy tajriba mujassamdir.

Navoiy ijodida aforizmlar nafaqat badiiy ifodalar, balki hayotiy haqiqatlarni aks ettiruvchi kuchli vositalardir. Ular zamonlar osha o‘z dolzarbligini yo‘qotmay, insoniyat uchun o‘rnak bo‘lib qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

[1] Gigl, G. (1983). *A Short History of Greek Philosophy: From Thales to Empedocles*. University Press of America. (Ushbu manbada yunon falsafasi va unda hikmatli iboralarning o‘rni haqida ma‘lumotlar keltirilgan).

- [2] Ames, R. T., & Hall, D. L. (2003). *Dao De Jing: A Philosophical Translation*. Ballantine Books. (Lao-Szi va Konfutsiyning aforistik ta'limotlari haqida ma'lumotlar keltirilgan).
- [3] Maslova, V. A. (2001). *Lingvokulturologiya*. Akademiya. (Rus tilidagi manba, aforizmlarning lingvokulturologik tahlili haqida ma'lumot beradi).
- [4] Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press. (Metafora nazariyasi va uning aforizmlar tahlilidagi ahamiyati haqida ma'lumotlar).
- [5] Navoiy, A. *Mahbub ul-qulub* — nasriy hikmatlar to'plami.
- [6] Navoiy, A. *Xamsa* — epik dostonlar majmuasi.
- [7] Navoiy g'azallari — muhabbat va axloqiy hikmatlarning yirik manbasi.
- [8] Navoiy, A. *Nasoyim ul-muhabbat* — tasavvufiy qarashlar jamlanmasi.
- [9] Dildora Azodovna Bakhadirova, *Issues of Speech Culture in Navoi's Work*-European Journal of Higher Education and Academic Advancement Volume 1, Issue 2 | 2023
- [10] Dildora Baxadirova, "ALISHER NAVOIY GAZALLARIDA TIL VA NUTQ MADANIYATI: TILSHUNOSLIK ASPEKTIDAN TAHLIL" - ILM-FAN VA INNOVATSIYA ILMIY-AMALIY KONFERENSIYASI in-academy.uz/index.php/si
- [11] Baxadirova D. A., Khusnutdinova A. J. "ANALYSIS OF LITERARY WORKS OF MUHAMMED RIZA AGAHI" - Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2021. – T. 1. – №. Special Issue 2. – C. 274-277.